

การทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

Making a Will on Property in Buddhism

พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วฑฒธมโม (พลอยทรัพย์)

Phrakrupalad Phanuwat Vaddhadhammo (Ploysup)

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: Phanu2509@gmail.com

Received July 18, 2021; Revised August 10, 2021; Accepted: September 9, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพินัยกรรม จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ เป็นบทบัญญัติที่เป็นกฎระเบียบ หรือข้อบังคับที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณัติคือระเบียบการปกครองสงฆ์ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระวินัย ที่ควรแก่สมณบริโภค ทั้งทรัพย์สินส่วนบุคคล และทรัพย์สินส่วนรวม 2 ประเภท คือ (1) วัตถุ (บริวารที่เป็นของเบา) ทรัพย์ (บริวารที่เป็นของหนัก) ทรัพย์สินที่สามารถทำพินัยกรรมได้จะต้องเกี่ยวเนื่องกับทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุเท่านั้น โดยอนุโลมวิธีปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา (วัดที่สังกัด) ของพระภิกษุรูปนั้น ๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

คำสำคัญ: พินัยกรรม, ทรัพย์สิน, พระพุทธศาสนา

Abstract

This paper is to present the provisions related to the Sangha's properties in Buddhist scriptures related to the will in Buddhism. The study was found that the provisions of Sangha's properties is of rules or regulations, prescribed by the Buddha as the Buddhist offenses (Buddha-Ānā)—the rules for Sangha's administration generally called as 'Phra Vinaya,' appropriate to the ascetic's consumption both personal and collective properties, dividing into small materials (lahu bhandha), and

2 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

big materials (garu bhandha). The properties that would be acted as the will have to be related to the monk's own personal properties only, by following the procedure of state's laws, dividing into two cases: 1) property prior ordination—once monk dies, all properties would fall to the statutory heir, and 2) the property took place during monkhood—once monk dies, all properties would fall to the native monastery (monastery-subjection) of that monk, except the will had been made, or sold during he was alive.

Keyword: Will, Property, Buddhism

บทนำ

พระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับสิ่งของที่เป็นทรัพย์สินของบุคคลในพระสูตรเล่มที่ 2 ข้อที่ 462 หน้าที่ 3 อันได้แก่ปัจจัย 4 คือ อาหาร จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และสมณบริวารอื่น ๆ ที่ทรงอนุญาตให้มีไว้ในครอบครอง มีกำหนดจำนวน เช่น จีวรมีได้เพียง 3 ผืน หากมีจีวรเกิน 3 ผืน ภิกษุมีสิทธิ์ครอบครองได้เพียง 10 วัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 ข้อที่ 533 หน้าที่ 615 กำหนดขนาด เช่น ผ้าปูนั่ง ยาว 2 ศืบ กว้างศืบครึ่ง โดยศืบสุคต (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กำหนดเขต ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 627 หน้าที่ 148 เช่นผ้าอาบน้ำฝน มีเขตในการแสวงหาและเขตในการใช้สอย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 622 หน้าที่ 143 กำหนดเวลาเช่น เภสัช คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ภิกษุรับประทานไฉนได้ 7 วัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 477-494 หน้าที่ 13-17 กำหนดสถานที่ เช่น กำหนดเขตสถานที่ไว้ผ้าที่จะไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และกำหนดสิทธิครอบครองในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 120 หน้าที่ 300 เช่น มีภิกษุถือครองกุฎีสงฆ์อยู่ก่อน ภิกษุอื่นเข้าไปเบียดเบียนไล่ออกเพื่อตนจะได้อยู่ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุทั่วไป เรียกว่าของสงฆ์ ได้แก่ ลหุภัณฑ์ และครุภัณฑ์ ที่เป็นสังฆาราม ที่ดิน มีบทพระบัญญัติต้องให้สงฆ์แสดงที่คือจับจองที่ให้มีกรรมสิทธิ์ในตนเอง การสร้างกุฎีหรือวิหารหากไม่มีใครเป็นเจ้าของ ภิกษุสร้างเอง ให้ทำตามกำหนดประมาณ ถ้ามีเจ้าของทำให้เกินประมาณได้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 ข้อที่ 348 หน้าที่ 383 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องเสนาสนะ เช่น ภิกษุจะทำเตียงหรือตั้ง ฟังทำให้มีเท้าสูงเพียง 8 นิ้ว โดยนิ้วสุคต นับแต่แม่แคร่ลงมาในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 522 หน้าที่ 608 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องลาด ให้ใช้ของที่ไม่วิจิตรหรือของตกสมัยแล้ว ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 317 หน้าที่ 128-129 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมอน ทรงอนุญาตให้ยัดนุ่นได้ พูก คือที่นอน ทรงอนุญาตของ 5 ชนิด ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 297 หน้าที่ 99 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทรัพย์สินตามที่กำหนดในบทบัญญัตินี้ เมื่อเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนใดในทางเสียหาย ก็ทรงวางโทษบัญญัติสิกขาบทขึ้นห้ามมิให้กระทำและมีไว้ในครอบครอง หากบทบัญญัติที่ตั้งขึ้นมานั้นมันตั้งเกินไปก็ไม่ยกเลิกเสียทีเดียวจะทรงผ่อนผันลงมา ข้อที่ทรงตั้งไว้เดิมเรียกว่ามูลบัญญัติ ข้อที่ทรงตั้งเพิ่มเติมทีหลังเรียกอนุบัญญัติ รวมมูลบัญญัติและอนุบัญญัติเข้าด้วยกัน เป็นสิกขาบทหนึ่ง เช่น สิกขาบทปรารภคณโกชณะ คือ รับนิมนต์ออกชื่อของกินแล้วรวมกันฉันเป็นหมู่ เป็นปาจิตตีย์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 217 หน้า 376 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงผ่อนผันให้ตามคราว เช่นในเวลาเจ็บไข้ ในฤดูจิวร ในเวลาทำจิวร ในเวลาเดินทางบก ทางเรือ ในคราวอัศจรรย์ ในคราวนิมนต์ของพวกเขาสมณะด้วยกัน

การบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติเป็นการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมและตามวินัยที่เกี่ยวกับบริวารที่ตนมีใช้ เพื่อเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงชีพ หรือเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัยก็ตาม บริวารที่จำเป็นที่ท่านระบุไว้ ก็คือบาตรและจิวร แต่ท่านมักขยายความออกไปถึงบริวารประจำตัวอย่างอื่น ๆ เช่น มีดโกน เข็มเย็บผ้า ประคดเอน เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น และควรจะหมายความตลอดถึงที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง เครื่องเสนาสนะ เป็นต้นด้วย การบริหารนั้น บางลักษณะวินัยระบุไว้ชัดและบังคับให้ต้องทำ เช่น ระเบียบเกี่ยวกับจิวร หรือ บาตร โดยตรง ส่วนการบริหารบางอย่างนั้น ทำตามเหตุผลที่จะพึงทำ เพื่อประโยชน์ของตน ๆ เป็นคน ๆ ไป แล้วแต่ว่าตนกำลังอยู่ในลักษณะเช่นไร หรือกำลังศึกษาและปฏิบัติสิ่งใดอยู่ สิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตน ในลักษณะที่กล่าวนี้ ตนจักต้องเอาใจใส่บริหารให้เป็นไปด้วยดี ทั้งนี้มีไข่ก้วจะผิดพระวินัย หรือเพราะตนจะไม่ใช้สอยให้ครบครันและเหมาะสมเท่านั้นก็หาไม่ได้ แต่ให้เป็นไปเพื่อมนุษยธรรม หรือวัฒนธรรม ในฐานะที่ภิกษุสามเณรจักต้องเป็นผู้นำในเรื่องเหล่านี้ด้วยพร้อมกันไปในตัว รวมถึงการประหยัด การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหล่านี้เป็นต้นด้วย (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

หากเกิดกรณีจำเป็นที่ภิกษุจำเป็นต้องจากไป เช่น ออกจากวัดที่สังกัดอยู่ที่ดี ลาสิกขาที่ดี หรือมรณภาพไปก็ตาม ถ้าเกิดท่านประสงค์จะทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น ๆ นอกจากพระวินัยจะระบุไว้ว่าทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนามี 2 ส่วน คือ ทรัพย์ส่วนบุคคลและทรัพย์ส่วนรวมแล้ว ในด้านทางกฎหมายบ้านเมือง จะพบข้อกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 บัญญัติว่าทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น และมาตรา 1624 ว่าด้วยทรัพย์สินก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ รวมถึงการทำพินัยกรรมตามหลักกฎหมายที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1646 – 1648 (ปลื้ม โชติชูชูยางกูร, 2520) ซึ่งเป็นประเด็นที่พื้งนำมาแสดงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาต้องการจะศึกษาเฉพาะเรื่องทรัพย์สินของสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่าเป็นอย่างไร และเมื่อเกิดกรณีพระภิกษุต้องการที่จะทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น มีขอบเขตเพียงไร โดยอาศัยกฎหมายของบ้านเมืองมาช่วยเสริมในประเด็นดังกล่าวด้วย

บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำว่าทรัพย์สินในพระวินัยปิฎกให้ความหมายไว้หมายถึงทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้ ต่อมาก็ทรงเพิ่มพระอนุบัญญัติเข้าไปอีกว่า เป็นทรัพย์สินจากหมู่บ้านก็ตาม จากป่าก็ตามที่เจ้าของมิได้ให้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 ข้อที่ 93 หน้าที่ 81 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรัพย์สินของสงฆ์หรือสิ่งของที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนานี้ หมายถึงสิ่งของทั้งที่เป็นของบุคคล และที่เป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุทั่วไป ที่เรียกว่าของส่วนรวม สิ่งของที่เป็นส่วนบุคคล ที่เขาถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัว หรือภิกษุแสวงหาได้มา และถือเอาเป็นส่วนตัว แม้ของที่สงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้ว ชื่อว่าเป็นของบุคคลเหมือนกัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของมีสิทธิ์ในอันสละหรือแจกได้ตามชอบใจ มิฉะนั้นจะพึงระวางแต่เพียงไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543) ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ บิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และคิลานเภสัช ส่วนสิ่งของที่เขาถวายเป็นสาธารณะทั่วไปแก่หมู่ภิกษุ ไม่เฉพาะตัว หรือของที่ภิกษุรับเองก็ดี ปกครองหวงห้ามไว้ก็ดี ด้วยความเป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ จัดเป็นของสงฆ์ ได้แก่ตัวเสนาสนะ มีที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนเครื่องเสนาสนะ มีเตียง ตั่ง เป็นต้น สิ่งของอันเป็นทรัพย์สินของสงฆ์เหล่านี้ จัดเข้าได้ 2 ประเภท ได้แก่ (1) อนุภินท คือ ของเบาของที่เคลื่อนที่ได้ (2) ครุภินท คือ ของหนัก ของเคลื่อนที่ไม่ได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

ดังนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงมีอยู่ 2 ประเภท คือ บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล และบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม

ก. บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคลนี้ เป็นเรื่องบทบัญญัติที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ (1) บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต (2) บทบัญญัติเกี่ยวกับจีวร (3) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะ และ (4) บทบัญญัติเกี่ยวกับคิลานเภสัช ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้มีไว้ใช้สอย เช่น

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต เป็นการศึกษาเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติในการออกบิณฑบาต ข้อวัตรปฏิบัติในการฉันบิณฑบาต และในบทบัญญัติที่เป็นข้อห้ามเกี่ยวกับบิณฑบาต หนึ่งหมั้นให้เรียบริ้อย คือ หนึ่งปิดสะดือปกหัวเขา ผูกประคดเอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตตราสงค์เข้าด้วยกันเป็น 2 ผืน หมั้นคลุมปิด 2 ปากลัดดุม ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 576-577 หน้าที่ 650-651 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับจีวร พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า จีวร คือผ้าที่ใช้หนึ่งหมั้นของพระในพระพุทธศาสนาผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในจำนวน 3 ผืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543: 45) ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยภินท จีวรวรรคที่ 1 หมวดว่าด้วยจีวรมี 10 สิกขาบท เดิมทีพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุมิได้มีผ้าไว้เป็นสมบัติได้เพียง 3 ผืน เรียกว่า ไตรจีวร คือ (1) อันตราวาสก ผ้านุ่ง (2) อุตตราสงค์ ผ้าห่ม (3) สังฆาฏิ ผ้าห่มซ้อนนอก ต่อมาเมื่อมีเหตุจำเป็นก็ทรงผ่อนผันให้มีผ้าเกินกว่านี้ตั้งแต่ผืนที่ 4 เป็นต้นไป เรียกว่า อติเรกจีวร มีสิทธิ์เป็นเจ้าของครอบครองได้เพียง 10 วัน ถ้าเกิน 10 วันยังขึ้นถือสิทธิ์ครอบครองอยู่ ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้กรานกฐิน ดังบท พระอนุบัญญัติว่า เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเดาะแล้ว ภิกษุ

พึงทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ 10 วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 462 หน้าที่ 3 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายคำว่า “เสนาสนะ” ไว้ว่า เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง (มาจากคำว่า เสนะ ที่นอน กับ อาสนะ ที่นั่ง) เป็นคำเฉพาะที่ใช้เป็นคำวัดเท่านั้น หมายถึงอาคาร สถานที่ซึ่งใช้เป็นที่พักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ได้ และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอน หมอน พรมที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะนี้ ได้แยกศึกษาเป็น 2 ประเด็นคือ (1) ศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง และ (2) ศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องเสนาสนะ

4) บทบัญญัติเกี่ยวกับคิลานเภสัช ในกุตสูสารท ภิกษุสงฆ์เป็นโรคผอมเหลือง(โรคตีชาน)กันมาก พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้รับประเคนเภสัช 5 ได้ และเพื่อความสะดวกแก่ภิกษุใช้ จึงทรงอนุญาตให้ฉันได้ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ฉันเภสัช 5 ได้ทุกเวลา ทั้งนี้ต้องอยู่ในระยะเวลา 7 วัน หลังจากรับประเคนตามข้อกำหนดว่าด้วยเภสัช ตามความแห่งเภสัชชสิกขาบทที่ 3 ในปิตตวรรคตังบทพระบัญญัติว่า ก็ เภสัชใดควรลืมหืมสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ 7 วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 622 หน้าที่ 143 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ข. บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม หมายถึงเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) ลหุภันท์ ของเบา และ (2) ครุภันท์ ของหนัก

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับลหุภันท์ บทบัญญัติเกี่ยวกับลหุภันท์ คือทรัพย์สินที่เป็นส่วนรวม ได้แก่บริวารที่เป็นของเบา มีบทพระบัญญัติเกี่ยวกับการน้อมลากที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน และมาเพื่อบุคคลไว้ดังนี้ “ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ว่า น้อมลากที่เขา น้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์” ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 658 หน้าที่ 180 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สิกขาบทวิภังค์ อธิบายว่า ที่ชื่อว่า รู้ อยู่ คือ ภิกษุรู้เอง คนเหล่าอื่นบอกภิกษุนั้น หรือคนนั้นบอกเธอ, ที่ชื่อว่า เป็นของจะถวายสงฆ์ ได้แก่ เป็นของที่เขาถวายหรือบริจาคแล้วแก่สงฆ์, ที่ชื่อว่า ลาก ได้แก่ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร โดยที่สุตกระทั่งก่อนจूरณ ไม่ชำระฟัน หรือด้ายชายผ้า, ที่ชื่อว่า น้อมไว้ คือ เขาเปล่งวาจาว่า “เราจะถวาย จะกระทำ”, ภิกษุน้อมมาเพื่อตน ต้องอาบัติทุกกฎเพราะพยายาม เป็นนิสัคคียเพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงสละลากที่เป็นนิสัคคียอย่างนี้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 659 หน้าที่ 181 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับครุภันท์ ทรัพย์สินที่เป็นครุภันท์ ได้แก่วัตถุสิ่งของหนัก โดยตรงก็ได้แก่ ที่ดิน และสิ่งของที่ติดกับที่ดิน คือ พวกสิ่งปลูกสร้าง เช่น กุฏิ วิหาร ศาลา และสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ตลอดทั้งวัสดุการก่อสร้าง ซึ่งเป็นสิ่งของที่ใช้ได้นาน เป็นสิ่งของที่ต้องรักษา จะเป็นเครื่องใช้ใน

6 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

เสนาสนะ หรือเป็นตัวเสนาสนะ เป็นทรัพย์สินที่ไม่ให้สละหรือแบ่งกันไม่ได้ มีบทบัญญัติไว้ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวด สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงแบ่ง แม้แบ่งแล้วก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวด คือ (1) อาราม พื้นที่อาราม (2) วิหาร พื้นที่วิหาร (3) เติง ตั้ง พูก หมอน (4) หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระจกโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ฝี่ง จอบ ส่วาน (5) เถววัลย์ ไม้ไผ่ หล้าป่อง หล้ามุงกระต่าย หล้าสามัญญ ดิน เครื่องไม้ และเครื่องดิน ภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวดเหล่านี้แล สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงแบ่ง แม้แบ่งแล้วก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติถุลลัจจัย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 322 หน้าที่ 144 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่ห้ามไม่ให้สละไม่ให้แจกทรัพย์สินที่เป็นครุภัณฑ์นั้น หมายเอาสละให้แก่บุคคล และแจกแก่กันเอง ทำให้ขาดตัว จะจำหน่ายของที่เลวแลกเปลี่ยนเอาของที่ดี เช่นจะจำหน่ายเครื่องดินหลายสิ่ง จัดหาเตียงตั้งหม้อน้อยสิ่งได้อยู่ อีกอย่างหนึ่ง จะจำหน่ายของไม่เป็นอุปการะเพื่อของเป็นอุปการะ อันเป็นครุภัณฑ์ด้วยกันท่านเห็นว่าได้ แต่จะจำหน่ายเพื่อของเป็นลหุภัณฑ์เอามาแจกกันไม่ได้ เว้นแต่มีสมัยข้าวแพงอดอยาก ท่านอนุญาตให้จำหน่ายของที่เลว ๆ เพื่ออาหาร ด้วยปรารถนาจะอยู่รักษาเสนาสนะได้อยู่ การจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมานี้ เรียกว่าผาติกรรม ทรงอนุญาต จะเอาที่ดินแลกเปลี่ยนกับที่ดินด้วยกัน พร้อมทั้งของปลูกสร้าง ณ ที่ดินนั้น ด้วยเห็นว่าได้ประโยชน์ฝ่ายสงฆ์ ท่านอนุญาตไว้ในอรรถกถา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

สรุปได้ว่า บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ เป็นบทบัญญัติที่เป็นกฎระเบียบ หรือข้อบังคับที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งไว้เป็นพุทธอาณา คือระเบียบการปกครองสงฆ์ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระวินัย เช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับวินยบาต จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และบริขารอื่น ๆ ที่ควรแก่สมณบริโศค ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล และบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม พบว่า หมายเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) ลหุภัณฑ์ บริขารที่เป็นของเบา เช่น บาตร จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และ (2) ครุภัณฑ์ บริขารที่เป็นของหนัก เช่น ที่ดิน ที่ธรณีสงฆ์ ตลอดจนสิ่งปลูกสร้าง มีกุฏิ วิหาร ศาลา เป็นต้น ซึ่งจะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงการทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

การวิเคราะห์การทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

พินัยกรรม ในแง่ของกฎหมายแล้ว หมายถึง นิติกรรมซึ่งมีลักษณะเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวโดยเด็ดขาด บุคคลผู้ทำพินัยกรรมแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองหรือในกิจการต่าง ๆ อันจะให้เกิดผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อบุคคลนั้นถึงแก่ความตายไปแล้ว (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1646) นอกจากนั้น พินัยกรรม ยังเป็นนิติกรรมที่ต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1648) หากไม่ทำตามแบบย่อมจะทำให้พินัยกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ คือเสียเปล่าทั้งหมด (บำรุง ตันจิตติวัฒน์, 2546)

การทำพินัยกรรมในทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นเรื่องของกรกฎหมาย แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับวินัยของพระภิกษุ จากประเด็นที่กล่าวถึงทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

ในประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทรัพย์สินมีอยู่ 2 ประเภท ทรัพย์สินส่วนรวม และทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ต่อไป

ก. ทรัพย์สินส่วนรวม หมายถึงทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) ภาระสิทธิ์ ของเบา และ (2) ภาระสิทธิ์ ของหนัก ดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเมื่อกกล่าวตามหลักของพระวินัยแล้ว ทรัพย์สินประเภทนี้เป็นทรัพย์สินกลางที่บุคคลใช้ร่วมกัน ไม่มีสิทธิ์ที่จะยึดครองเอาไว้เป็นของส่วนตน ซึ่งเรียกตามพระวินัยว่า “ทรัพย์สินของสงฆ์” ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่างอันมีค่าที่ถือเอาได้ ที่มีเจ้าของเป็นผู้ถือครองหวงห้าม หรือวัตถุสิ่งของที่เป็นสมบัติของผู้ถือครอง ทั้งเป็นสมบัติส่วนตนและเป็นสมบัติส่วนสาธารณะ ทรัพย์สินของสงฆ์นี้หมายถึงสิ่งของที่เป็นปัจจัย ๔ และสมณะบริวาร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์มีไว้ใช้สอยเป็นสมบัติได้ทั้งที่เป็นสมบัติส่วนตนและเป็นสมบัติส่วนรวม เรียกว่า ศาสนสมบัติ (สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจการพระศาสนา, 2548) ซึ่งทรัพย์สินของสงฆ์ประเภทดังกล่าว เป็นสิทธิของหมู่คณะที่ไม่สามารถที่จะทำพินัยกรรมเป็นส่วนบุคคลได้ แต่สามารถจำหน่ายจ่ายแจกได้ในลักษณะเป็นการสงฆ์ที่เรียกว่า ฆาติกรรม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

ข. ทรัพย์สินส่วนบุคคล หมายถึง ทรัพย์สินที่อยู่ในอาณัติของบุคคลตามสิทธิทางกฎหมาย และพระวินัย ซึ่งภิกษุที่ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว สามารถที่จะทำพินัยกรรมตามกฎหมายได้ ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 บัญญัติว่าทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม ซึ่งตามปกตินั้นทรัพย์สินของผู้ตายทายาทมีสิทธิรับมรดกเว้นแต่ผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้บุคคลอื่น แต่มาตรา 1623 นี้ยกเว้นเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุซึ่งมรณภาพ (ปลื้ม โชติชฎายางกูร, 2520) ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วมีทรัพย์สินซึ่งได้มาในระหว่างที่บวชและยังไม่ได้จำหน่ายจ่ายโอน ยกให้แก่ผู้ใด หรือทำพินัยกรรมไว้ก็จะตกเป็นของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนนิติบุคคลคือวัด มีหน้าที่ต้องรักษาผลประโยชน์ของวัดและพระศาสนา หากมีทายาทมาอ้างสิทธิเหนือทรัพย์สิน เจ้าอาวาสก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย

1) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุในฐานะทายาท ในประเด็นนี้ปลื้ม โชติชฎายางกูร กล่าวว่า ไม่มีปรากฏในกฎหมายคณะสงฆ์ แต่บัญญัติไว้เป็นพิเศษในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพที่ 6 ว่าด้วยมรดก ซึ่งท่านแยกประเด็นไว้ดังนี้ 1) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุ 2) มรดกของพระภิกษุผู้มรณภาพ (ปลื้ม โชติชฎายางกูร, 2520) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุ กฎหมายบัญญัติไว้ว่า พระภิกษุจะเรียกร้องสิทธิเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมนั้นไม่ได้ เว้นแต่ลาสิกขา ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ความว่าพระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สึกจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ ซึ่งทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย มี 2 ประเภท คือ 1) ทายาทโดยธรรม หมายถึง ญาติผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป หรือลงมามี 6 อันดับ คือ (1) ผู้สืบสันดาน (บุตร) (2) บิดามารดา (3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน (4) พี่น้องร่วมบิดาหรือหรือมารดาเดียวกัน (5) ปู่ ย่า ตา ยาย (6) ลุง ป้า น้า อา และ 2) ทายาทโดยพินัยกรรม หมายถึง ญาติหรือผู้ที่ไม่ได้เป็นญาติกับผู้ตายเลย และอาจเป็นนิติบุคคล เช่น

วัด มูลนิธิก็ได้ แล้วแต่ผู้ตายจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ไว้เมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายไป ผู้นั้นย่อมมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตายตามที่ระบุไว้ในพินัยกรรม (ปลื้ม โชติชูชูยางกูร, 2520)

2) คำพิพากษาเกี่ยวกับคดีมรดก คำว่าเรียกร้องตามมาตรา 1622 วรรคหนึ่ง หมายถึงการฟ้องคดีมรดก ดังนั้น การใช้สิทธิอย่างอื่นในฐานะทายาทโดยธรรมจึงไม่อยู่ในข้อห้าม เช่น ฟ้องเรียกเอาทรัพย์สินจากบุคคลภายนอกที่ยึดถือไว้โดยมิชอบ แม้ทรัพย์สินนั้นจะเป็นมรดก ภูษาก็สามารถฟ้องได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 779/2485 พระภิกษุได้รับมรดกที่ดินมาแล้วให้ผู้อื่นอาศัย ย่อมฟ้องขับไล่ผู้อยู่อาศัยในระหว่างเป็นภิกษุได้ กรณีไม่เข้า มาตรา 1622 ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทายาทฟ้องร้องเรียกมรดกของผู้ตายโจทก์ไม่จำเป็นต้องสืบจากสมณะเพศที่ฟ้องจำเลยได้

มาตรา 1622 วรรคแรก ห้ามเฉพาะการฟ้องร้องเท่านั้น ดังนั้น พระภิกษุอาจพูดจากกลางแบ่งมรดกกับทายาทอื่น ๆ ได้ หรือถ้าแบ่งโดยทำสัญญากันได้ พระภิกษุก็ย่อมเรียกร้องเอาตามสัญญาที่ทำกันไว้ได้ กรณีนี้ทำให้เรียกเอาในฐานะทายาทโดยธรรมไม่

กรณีพระภิกษุถูกทายาทอื่นฟ้องเรียกเอาทรัพย์สินมรดก พระภิกษุย่อมยกข้อต่อสู้ได้ว่าตนมีสิทธิในทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม หากเป็นการต้องห้ามไม่ แต่อย่างไรก็ตาม พระภิกษุไม่สามารถฟ้องแย้งให้แบ่งทรัพย์สินมรดกแก่ตนได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 341/2495 โจทก์ฟ้องเรียกที่ดินและเรือนจากจำเลยโดยอ้างว่ามารดา ยกให้โจทก์แต่ผู้เดียว แต่ทางพิจารณาได้ความว่าเป็นมรดกของผู้ตายตกได้แก่โจทก์และจำเลย ดังนี้ ศาลก็อาจพิพากษาให้โจทก์รับส่วนแบ่งไปได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ส่วนข้อที่ผู้มีส่วนควรได้มรดกอาจจะมีอยู่นั้นก็เป็นเรื่องของผู้นั้นจะต้องร้องขอเข้ามาเองหาใช่เป็นหน้าที่ของศาลไม่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 เป็นบทบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมแต่ถ้าพระภิกษุถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้วศาลก็พิพากษาให้พระภิกษุได้รับส่วนแบ่งมรดกด้วย ก็ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622

อย่างไรก็ตาม หากพระภิกษุประสงค์จะฟ้องเรียกร้องทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมก็สามารถทำได้ โดยลาสิกขาออกมาฟ้องคดีภายในอายุความตามมาตรา 1754 แต่ถ้าพระภิกษุจะฟ้องเรียกทรัพย์สินอื่นที่ไม่ใช่ทรัพย์สินมรดก เช่น การฟ้องเรียกร้องทรัพย์สินในฐานะเจ้าของรวมนั้น พระภิกษุย่อมฟ้องร้องได้โดยไม่ต้องลาสิกขา เพราะไม่มีกฎหมายห้าม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 470/2535 เมื่อเจ้ามรดกตาย โจทก์และ ล.บุตรเจ้ามรดกซึ่งเป็นทายาทได้รับมรดกที่ดินพิพาทมาและร่วมกันครอบครองโดยมิได้แบ่งแยกที่ดินพิพาทจึงมิใช่มรดกของเจ้ามรดกอีกต่อไป แต่เป็นทรัพย์สินร่วมกันของโจทก์และ ล. มารดาของจำเลยทั้งห้าเมื่อ ล.ตายส่วนของ ล. ตกแก่จำเลยทั้งห้า การที่จำเลยทั้งห้าไม่ยอมแบ่งที่ดินพิพาทให้โจทก์ยอมเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ โจทก์ในฐานะเจ้าของรวม จึงมีอำนาจฟ้องขอให้แบ่งที่ดินพิพาทได้ แม้โจทก์จะเป็นพระภิกษุ ก็ห้ามบทกฎหมายห้ามโจทก์ฟ้องจำเลยทั้งห้าไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5587/2543 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า พระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 นั้น หมายถึงกรณีที่

เจ้ามรดกตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ และพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิในการรับมรดกด้วย ได้ฟ้องทายาทคนอื่น ๆ ขอแบ่งมรดก แต่โจทก์ได้รับการยกให้ซึ่งบ้านและที่ดินจาก ล. ในขณะที่ ล. มีชีวิตอยู่โจทก์จึงเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินดังกล่าว การฟ้องขับไล่จำเลยออกจากบ้านและที่ดินของโจทก์จึงมิใช่ฟ้องเรียกร้องเอาส่วนแบ่งทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม แม้โจทก์จะเป็นพระภิกษุก็ย่อมมีอำนาจฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3773/2538 การที่โจทก์ซึ่งเป็นพระภิกษุนำเงินส่วนตัวออกให้บุคคล กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยนั้น ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดห้ามไว้ พระภิกษุก็เป็นบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ ตามกฎหมาย การให้กู้ยืมเงินก็เป็นกรณีสงเคราะห์ผู้ที่เดือดร้อนได้ทางหนึ่งอีกทั้ง ป.พ.พ. มาตรา 224 บัญญัติว่า หนี้เงินนั้นให้คิดดอกเบี้ยระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี การที่โจทก์ให้จำเลยที่ 1 กู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงไม่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน โจทก์มีสิทธินำสัญญากู้ยืมเงินมาฟ้องเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยจากจำเลยที่ 1 ได้ (ปลื้ม โชติชูชาญกูร, 2520)

3) พระภิกษุในฐานะผู้รับพินัยกรรม กรณีนี้ กฎหมายกำหนดว่า พระภิกษุอาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ ตามมาตรา 1622 วรรคสอง ซึ่งในกรณีนี้กฎหมายไม่ได้บัญญัติห้ามฟ้องร้องไว้ ดังนั้น หากทายาทไม่ยอมแบ่งทรัพย์สินมรดกตามพินัยกรรมให้แก่พระภิกษุ พระภิกษุนั้นมีอำนาจฟ้องเรียกเอาทรัพย์สินตามพินัยกรรมได้

4) สิทธิของวัดในการจัดการทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย วัดนับได้ว่าเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนั้น ในประเด็นจะแยกกล่าวถึงสิทธิของวัดในการจัดการทรัพย์สินมรดกของภิกษุตามกฎหมายไว้ 2 ประเด็น คือ สิทธิในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค และ การรับตกทอดมรดก

(1) สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค วัดเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 การดูแลรักษาและจัดการกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลของวัดนั้น เมื่อวัดเป็นนิติบุคคล ย่อมเกิดสิทธิและหน้าที่ ตามกฎหมายแยกต่างหากจากพระภิกษุซึ่งจำวัดอยู่ในวัดนั้น เช่นนี้หากพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาในวัด ได้ทำการบริจาคทรัพย์สินใด ๆ ให้แก่วัดแล้ว ข้อพิจารณาแรกจึงต้องพิจารณาว่า ผู้บริจาคคนนั้น ประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้แก่วัด หรือประสงค์ให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยส่วนตัวกันแน่ เพราะหากผู้บริจาคประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่วัดแล้ว ทรัพย์สินที่บริจาคมานั้น ย่อมตกเป็นของวัดตามกฎหมายแน่นอน แต่ถ้าผู้บริจาคคนนั้น ประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นนี้ ย่อมถือว่าเป็นการให้โดยเสน่หาต่อพระภิกษุรูปนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 521 ซึ่งบัญญัติว่า “อันว่าให้ นั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้ให้ โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสน่หาแก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับและผู้รับยอมรับเอาทรัพย์สินนั้น”

การให้โดยเสน่หานี้ หากทรัพย์สินที่ผู้ศรัทธาบริจาคเป็นสังฆาริมทรัพย์ เช่น เงิน ทองคำ หรือรถยนต์ เป็นต้น การบริจาคด้วยการส่งมอบหรือประเคนแก่พระภิกษุก็ถือว่าสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว ดังบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 323 ที่ว่า “การให้ นั้น ท่านว่าย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ให้”

10 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

แต่ถ้าทรัพย์สินที่บริจาคเป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ เช่น ที่ดิน บ้าน หรือสัตว์พาหนะ เป็นต้น การบริจาค่นั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่อทำเป็นหนังสือหรือจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 525 ที่ว่า “การให้ทรัพย์สินซึ่งถ้าจะซื้อขายกันจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น ท่านว่าย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ในกรณีเช่นนี้ การให้ย่อมเป็นอันสมบูรณ์โดยมิพักต้องส่งมอบ”

(2) การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย (ธรรมรัตน์ สงวนพฤกษ์, 2546) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” มาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้ เมื่อพระภิกษุมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุจะตกให้แก่บุคคลใดบ้าง แยกเป็น 2 กรณี คือ

กรณีแรก ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท ตามมาตรา 1624 หมายความว่าถึง ทรัพย์สินที่บุคคลได้มาก่อนบวชเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนี้แม้ต่อมาบุคคลนั้นจะบวชเป็นพระภิกษุแล้วและต่อมาได้มรณภาพลงในขณะที่ยังเป็นพระภิกษุอยู่ ทรัพย์สินนั้นก็ไม่ต้องตกเป็นของวัด ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 273 - 274/2475 ถ้าพระภิกษุได้รับที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินมรดกมาก่อนบวช แต่เพิ่งมาโอนใส่ชื่อเมื่อบวชแล้ว ที่ดินนั้นไม่เป็นของวัด

กรณีที่สอง ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ หมายถึง ทรัพย์สินทุกชนิดที่พระภิกษุได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศไม่ว่าทางใด และจะได้มาเนื่องจากการเป็นสมณเพศหรือไม่ก็ตาม ต้องอยู่ในบังคับมาตรา 1623 คือ ทรัพย์สินนั้นต้องตกเป็นของวัด ยกเว้นพระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิตหรือโดยการทำพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1265/2495 พระภิกษุถึงมรณภาพในขณะที่เป็นพระภิกษุอยู่ โดยมีได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้ใคร มรดกของพระภิกษุนั้นย่อมตกให้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นอยู่ แม้ทายาทจะครอบครองที่ดินมรดกของพระภิกษุนั้นเกิน 10 ปีนับแต่วันมรณภาพทายาทนั้นก็จะเอาที่ดินมรดกนั้นไม่ได้ เพราะที่ดินมรดกนั้นเป็นของวัด จะใช้อายุความ 10 ปีย่นวัดให้เสียสิทธิไม่ได้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1064/2532 บิดามารดาคนที่นาให้แก่พระภิกษุ ข. ภายหลังที่พระภิกษุ ข. บวชเป็นพระภิกษุ การที่พระภิกษุ ข. ขายที่นาแปลงดังกล่าวและนำเงินที่ขายได้ไปฝากธนาคาร เงินที่นำไปฝากธนาคารรวมทั้งดอกเบี้ยที่ได้รับถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุ ข. ถึงแก่มรณภาพ เงินฝากดังกล่าวย่อมตกเป็นของวัดโจทก์ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ ข.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1807/2536 เมื่อเจ้ามรดกเป็นพระภิกษุถึงแก่มรณภาพโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ เงินของเจ้ามรดกที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศจึงตกเป็นสมบัติของผู้คัดค้านซึ่งเป็นวัดที่เป็นภูมิลำเนาของเจ้ามรดก แม้ผู้ร้องที่ 2 จะเป็นบุตรนอกกฎหมายที่เจ้ามรดกได้รับรองแล้วและเป็นทายาทโดยธรรมก็ห้ามสิทธิในเงินดังกล่าวไม่ จึงไม่ใช่ทายาทสำหรับเงินจำนวนนี้ และมีใช้ผู้มีส่วนได้เสียที่จะมาร้องขอให้ศาลตั้งเป็นผู้จัดการมรดกได้

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการกับทรัพย์สินของพระภิกษุ นั้น ตามกฎหมายให้ตัดสินเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา(วัดที่สังกัด)ของพระภิกษุนั้นๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ที่ว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” และมาตรา 1624 ว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้” ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วมีทรัพย์สินซึ่งได้มาในระหว่างที่บวชและยังไม่ได้จำหน่ายจ่ายโอน ยกให้แก่ผู้ใด หรือทำพินัยกรรมไว้ก็จะตกเป็นของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนนิติบุคคลคือวัด มีหน้าที่ต้องรักษาสถาปัตยกรรมของวัดและพระศาสนา หากมีทายาทมาอ้างสิทธิเหนือทรัพย์สิน เจ้าอาวาสก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย

บทสรุป

จากการศึกษาการทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา พบว่า ทรัพย์สินของสงฆ์ โดยหลักใหญ่แล้ว หมายถึง ทรัพย์สินที่มีเจ้าของครอบครองหวงห้ามอยู่ในพระวินัยระบุมงคลแห่งทรัพย์สินเพิ่มเข้าไปอีกว่า เป็นทรัพย์สินจากหมู่บ้านก็ตาม จากปากก็ตามที่มีเจ้าของปกครองหวงห้าม หรือวัตถุทั้งที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน

แรกเริ่มเดิมทีภิกษุสงฆ์ยังไม่มีทรัพย์สิน มีแต่เพียงบริขารเท่าที่จำเป็นแก่สมณะปริโภคเท่านั้น ยังไม่มีสิ่งของอะไรที่จะถือเอาเป็นสมบัติของสงฆ์ได้ บริขารปัจจัยที่ได้มาก็บริโภคใช้สอยไปเป็นวัน ๆ ไม่มีภาระยุ่งยากกับบริขารปัจจัยแต่อย่างใด กาลต่อมาเมื่อภิกษุสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากขึ้น มีการสร้างถาวรวัตถุขึ้นมาในพระพุทธศาสนา ทำให้ทรัพย์สินเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงได้เกิดบัพพัญญุตเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์อันเนื่องด้วยปัจจัย 4 แบ่งเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล และทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินของสงฆ์

เมื่อกล่าวถึงบัพพัญญุตทางพระวินัยแล้ว ทรัพย์สินของสงฆ์บุคคลไม่สามารถเป็นเจ้าของสิทธิ์ในการทำธุรกรรมได้ ยกเว้นการจำหน่ายจ่ายแจกเป็นการสงฆ์ที่เรียกว่า ฆาติกรรม ส่วนการจะทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินนั้น มุ่งเอาทรัพย์สินส่วนบุคคลโดยยึดหลักธรรมวินัยและกฎหมายว่าด้วยการถือครองทรัพย์สินสมบัติเป็นสำคัญ ที่พระภิกษุไม่มีสิทธิในทรัพย์สินสมบัติเพียงไร หากว่าท่านไม่ได้เขียนพินัยกรรมระบุไว้ชัดเจน ตามกฎหมายให้ตัดสินเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา(วัดที่สังกัด)ของพระภิกษุนั้น ๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมรัตน์ สงวนพฤกษ์. (2546). การตกทอดซึ่งทรัพย์สิน ลิขสิทธิ์ หน้าที่ และความรับผิดชอบของ พระภิกษุที่มีรณภาพ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นัยนา เกิดวิชัย. รศ., พ.ต.อ.หญิง. (2548). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. นครปฐม: สำนักพิมพ์ นิติเนย์.
- บำรุง ตันจิตติวัฒน์. (2546). คำบรรยายประกอบการฝึกอบรมวิชาว่าความ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- ปลื้ม โชติขจรูญากร. (2520). คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. พิมพ์ ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา. (2548). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2543). วินัยมุข เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

